

OBSAH

TÉMA

Lokálne iniciatívy občianskej sféry v rozvoji sídiel

- FALŤANOVÁ, Ľubica: Editorial • 227
 FALŤANOVÁ, Ľubica: Lokálne iniciatívy občianskej sféry v rozvoji sídiel • 229
 BENŽA, Mojmir: Spoločensko-kultúrne aktivity a ich organizátori v obciach na Záhorí • 246
 DITMAROVÁ, Lucia: Nota Bene – pouličný kompas alebo „venujte pozornosť“. Etnografická sonda do jedného občianskeho združenia • 258
 LÁŠTICOVÁ, Barbara, PETRJÁNOŠOVÁ, Magda: Sociálne inovácie a sociálne identity: prípadová štúdia komunity slovenských migrantov a migrantiek v Írsku • 273
 BUČKO, Ladislav, SLÁVIKOVÁ, Petra: Špecifická inštitucionálnej náhradnej starostlivosti o deti v Kambodži • 289

ROZHOVOR

- BUENO GÓMEZ, Noelia: Antropológia, veda budúcnosti. 2. časť. Kríza astúrskej tradičnej kultúry z antropologického hľadiska. Interview so španielskym antropológom Adolfom Garcíom Martínezom • 302

SPRÁVY

- HLÔŠKOVÁ, Hana: Za Vilom Marčokom • 310
 BLAHOVÁ, Natália: Vzdelávací kurz Občianska spoločnosť v multidisciplinárnej perspektíve (Brno, 5. – 6. 4. a 19. – 20. 4. 2013) • 312

- BEŇOVÁ, Kamila: Správa z konferencie: o etnografii „doma“ (Praha, 22. – 24. 5. 2013) • 314
 HLÔŠKOVÁ, Hana: XV. Medzinárodný zjazd slavistov (Minsk, 20. 8. – 27. 8. 2013) • 317
 BOTÍKOVÁ, Marta, KANOVSKÝ, Martin: Diplomové práce na KEM FIF a USA FSEV UK v akademickom roku 2012/2013 • 319
 POTANČOK, Vladimír: Dizertačné práce v Ústave etnológie SAV v roku 2013 • 321
 KUSÁ, Magdaléna: Prezentácia publikácie *Competing Eyes: Visual Encounters With Alterity in Central and Eastern Europe* v Ústave etnológie SAV • 322

RECENZIE • ANOTÁCIE

- Hana Hlôšková, Ivo Pospíšil, Anna Zelenková (Eds.): Slavista Jiří Horák v kontexte literatúry a folklóru I-II (Zora VANOVIČOVÁ) • 324
 Hans Ritz: Die Geschichte vom Rotkäppchen (Viera GAŠPARÍKOVÁ) • 325
 Ivan Dubnička: Misa mäsa (Rastislava STOLIČNÁ) • 326
 Danka Moravčíková (Ed.): Vidiek a mládež v sociálnovedných reflexiách (Lenka BIELIKOVÁ) • 327
 G. V. Lubimovová: Vozrastnoj simbolizm v kul'ture kalendarnogo prazdnika russkogo naselenija Sibiri. XIX. – načalo XX. veka (Maja OVSJANNIKOVÁ) • 329
 Zvonko Martić, Vidoslav Vido Bagur: Vila bana zvala priko vrana. Tradijska odjeća, pjesme i plesovi Hrvata u Bosni i Hercegovini u 21. Stoljeću. A Fairy Called the Viceroy over the

Mountain of Vran. Traditional Clothing, Songs and Dances of Croats in Bosnia and Hercegovina in the 21st Century (Zuzana PANCZOVÁ) • 330

Petra Kelemen, Nevena Škrbić Alempijević: Grad kakav bi trebao biti. Etnološki i kulturoantropološki osvrti na festivale (Zuzana PANCZOVÁ) • 331

CONTENTS

THEMATIC FOCUS

Local Initiatives of the Civic Sphere in the Development of Residential Areas

- FALŤANOVÁ, Lubica: Editorial • 227
FALŤANOVÁ, Lubica: Local Initiatives of the Civic Sphere in the Development of Residential Areas • 229
BENŽA, Mojmír: Social-cultural Activities in Záhorie Villages and their Organizers • 246
DITMAROVÁ, Lucia: NOTA BENE – Street Compass or „Take Note“. An Ethnographic Probe of a Civic Association • 258
LÁŠTICOVÁ, Barbara, PETRJÁNOŠOVÁ, Magda: Social Innovations and Social Identities: Civic Initiatives of Slovak Migrants in the Republic of Ireland • 273
BUČKO, Ladislav, SLÁVIKOVÁ, Petra: Specifics of the Residential Care for Children in Cambodia • 289

INTERVIEW

- BUENO GÓMEZ, Noelia: Anthropology, Science of the Future, Part 2. The Crisis of Asturian Traditional Culture from the Anthropological Standpoint. An Interview with the Spanish Anthropologist Adolfo García Martínez • 302

NEWS

- HLŮŠKOVÁ, Hana: In Memory of Vilo Marčok • 310
BLAHOVÁ, Natália: The Civil Society Educational Course in a Multidisciplinary Perspective (Brno, 5. – 6. 4. a 19. – 20. 4. 2013) • 312
BEŇOVÁ, Kamila: Report from a Conference on the Ethnography „at Home“ (Praha, 22. – 24. 5. 2013) • 314

- HLŮŠKOVÁ, Hana: XV. International Congress of Slavists (Minsk, 20. 8. – 27. 8. 2013) • 317
BOTÍKOVÁ, Marta, KANOVSKÝ, Martin: Theses at KEM FiF and USA FSEV UK from the Academic Year 2012/2013 • 319
POTANČOK, Vladimír: Dissertations at the SAV Institute of Ethnology in 2013 • 321
KUSÁ, Magdaléna: Launch of *Competing Eyes: Visual Encounters With Alterity in Central and Eastern Europe* at the SAV Institute of Ethnology • 322

BOOK REVIEWS/REVIEW ESSAYS

- Hana Hlůšková, Ivo Pospíšil, Anna Zelenková (Eds.): Slavista Jiří Horák v kontexte literatury a folklóru I-II (Zora VANOVIČOVÁ) • 324
Hans Ritz: Die Geschichte vom Rotkäppchen (Viera GAŠPARÍKOVÁ) • 325
Ivan Dubnička: Misa mäsa (Rastislava STOLIČNÁ) • 326
Danka Moravčíková (Ed.): Vidiek a mládež v sociálnovedných reflexiách (Lenka BIELIKOVÁ) • 327
G. V. Ľubimovová: Vozrastnoj simvolizm v kul'ture kalendarnogo prazdnika russkogo naselenija Sibiri. XIX. – načalo XX. veka (Maja OVSJANNIKOVOVÁ) • 329
Zvonko Martič, Vidoslav Vido Bagur: Vila bana zvala priko vrana. Tradijska odjeća, pjesme i plesovi Hrvata u Bosni i Hercegovini u 21. Stoljeću. A Fairy Called the Viceroy over the Mountain of Vran. Traditional Clothing, Songs and Dances of Croats in Bosnia and Hercegovina in the 21st Century (Zuzana PANCZOVÁ) • 330
Petra Kelemen, Nevena Škrbić Alempijević: Grad kakav bi trebao biti. Etnološki i kulturoantropološki osvrti na festivale (Zuzana PANCZOVÁ) • 331

SPOLOČENSKO-KULTÚRNE AKTIVITY A ICH ORGANIZÁTORI V OBCIACH NA ZÁHORÍ

MOJMÍR BENŽA

PhDr. Mojmír Benža, PhD., Ústav etnológie Slovenskej akadémie vied, Klemensova 19, 813 64, Bratislava, e-mail: mojmír@benza.sk

This study analyses the results of research on social-cultural activities which were conducted between the years 2010 and 2012 in villages in three districts of the Záhorie region. The research aimed to discover not only which social-cultural activities were held in the course of the year, but also the part played by civic associations registered in the villages in their organisation.

The findings of the study show that there are three layers of social-cultural events. Firstly, there are events rooted in the traditional mode of life. The second layer is composed of what were originally centrally organised civic and political celebrations and activities, which have been transformed into amusements and recreational events. The third layer comprises events which are new or foreign to our cultural milieu but are accepted by the village community.

The organisers of social-cultural events also may be divided into several groups. The first group comprises village administration; a second group includes civic associations of local firefighters, sportspeople and hunters, along with kindergartens and elementary schools; a third group is of mainly new civic associations, very varied in their fields of interest; a fourth, the least numerous, consists of non-governmental organisations with an all-Slovakia scope. A fifth group of civic associations are those which develop activities only within the narrow confines of their own membership.

Key words: social-cultural activities, civic associations, Záhorie

Klíčové slová: spoločensko-kultúrne aktivity, občianske združenia, Záhorie

ÚVOD

Tento príspevok svojím obsahovým zameraním voľne nadväzuje na štúdiu L. Falťanovej *Rola občianskych združení v endogénnom rozvoji malých sídiel* (Falťanová, 2011). Autorka v nej prezentuje výsledky svojho výskumu v prostredí niekoľkých vybraných malých obcí do 500 obyvateľov v troch rôznych samosprávnych krajoch, v Bratislavskom, Žilinskom a Banskobystrickom kraji, s rozdielnymi ekonomickými

a sociálnymi charakteristikami. Náš výskum bol zameraný plošne, na takmer všetky vidiecke sídla nachádzajúce sa v jednom tradičnom regióne, konkrétne na Záhorí.

Predmetom výskumu boli spoločensko-kultúrne aktivity, ktoré sa v r. 2010 až 2012 v skúmaných obciach uskutočnili a kto bol ich organizátorom. Cieľom bolo zistiť podiel občianskych združení na spoločenskom a kultúrnom živote obcí, v ktorých sú registrované. Výskum sa dial v podobe neformálneho rozhovoru s predstaviteľmi samosprávy obce, starostami alebo starostkami či s administratívnymi pracovníčkami obce. Výbornou pomôckou pri výskume boli kalendáre alebo zošity na obecných úradoch, v ktorých boli zaznačené jednotlivé aktivity, ktoré sa uskutočnili v priebehu roka a uvedení boli tiež ich hlavní organizátori. V prípade potreby boli poznatky doplnené informáciami, ktoré mali obce uverejnené na svojich webových stránkach. Získané údaje o spoločensko-kultúrnych aktivitách boli kartograficky vyhodnotené, vždy všetky aktivity, ktoré sa udiali v jednom mesiaci v celom skúmanom priestore.¹

Záhorie tvoria tri okresy: okres Malacky, patriaci do Bratislavského samosprávneho kraja, a okresy Senica a Skalica, ktoré patria do Trnavského samosprávneho kraja. Spolu ho tvorí 77 sídiel, z čoho je 7 mestského a 70 dedinského charakteru. Výskum sa uskutočnil len v obciach dedinského charakteru, v 55 z nich, t. j. v 78,57 % obcí. Z hľadiska veľkosti, počtu obyvateľov v obci, v okrese Malacky, ktorý má 23 obcí dedinského charakteru, prevládajú obce nad 1 000 obyvateľov, 5 obcí má nad 2 000 obyvateľov a dokonca 3 – Rohožník, Veľké Leváre a Zohor majú viac ako 3 000 obyvateľov. V okrese Senica, ktorý má 29 obcí dedinského charakteru, v jeho východnej časti prevládajú obce do 1 000 obyvateľov a v západnej časti obce do 2 000 obyvateľov. Viac ako 3 000 obyvateľov majú len obce Borský Mikuláš a Kúty. V okrese Skalica, ktorý je najmenší a má len 18 obcí dedinského charakteru, prevládajú obce do 1 000 obyvateľov. Do 2 000 obyvateľov majú len tri obce – Petrova Ves, Radošovce a Unín. Obce Brodské a Kopčany majú dokonca do 3 000 obyvateľov, ale obec s viac ako 3 000 obyvateľmi sa v okrese nenachádza.

Z hľadiska existencie občianskych združení obdobné rozdiely sú aj v ich počtoch v rámci jednotlivých okresov. V okrese Malacky bolo koncom r. 2012 evidovaných 223 občianskych združení. V okrese Senica to bolo 118 združení a v okrese Skalica 74 združení. V okrese Malacky, v dvoch tretinách jeho obcí prevládajú obce, v ktorých je registrovaných do 10 občianskych združení. Do 15 združení je registrovaných v 4 obciach. Rovnako v 4 obciach sa nachádza do 20 združení. Zvláštnosťou v tomto smere je obec Lozorno, v ktorom je registrovaných viac ako 20 občianskych združení. V oboch okresoch Senica a Skalica prevládajú obce, v ktorých je registrovaných do 5 združení. Viac ako 5 združení, presnejšie do 10 združení má v okrese Senica 6 obcí a v okrese Skalica len 2 obce. Viac ako 10 združení majú len obce Borský Mikuláš a Sekule v okrese Senica a obec Kopčany v okrese Skalica. V týchto dvoch okresoch sa nachádzajú aj extrémne prípady, keď je v obci registrované len jedno občianske združenie. V okrese Senica sú to Bílkove Humence a v okrese Skalica obce Chropov a Prietržka. V celom regióne sa nevyskytla ani jedna obec, v ktorej by nebolo registrované žiadne občianske združenie.

*

Kartografické vyhodnotenie prinieslo z časového hľadiska nasledovný obraz spoločensko-kultúrnych aktivít v jednotlivých mesiacoch roka. V januári sa začalo obdobie plesov, často označovaných ako reprezentačný ples, buď obce, starostu alebo niekto-

1 Štúdiá vznikla v rámci projektu Vedeckej grantovej agentúry VEGA – Lokálne iniciatívy občianskej sféry v rozvoji sídiel, č. 2/0055/11, ktorý sa riešil v r. 2011 – 2013. Výskumný materiál a jeho kartografické vyhodnotenie je uložené v dokumentačnom archíve Ústavu etnológie SAV.

rého občianskeho združenia, ktoré ples organizovalo. Aktívne boli najmä obce v okrese Skalica. Popri plesoch, na ktorých ženy boli oblečené do veľkých plesových rób, sa v niekoľkých obciach (Dubovce, Petrova Ves, Radimov, Unín alebo Moravský Sv. Ján) konali krojové zábavy. Na nich značná časť účastníkov, najmä žien bola oblečená v tradičnom odevu, miestnom kroji. Obdobou maškarných plesov pre dospelých boli detské karnevaly, ktoré sa konali v Dubovciach, Mokrom Háji, Radošovciach, Jablonici alebo v Plaveckom Podhradí. Konali sa aj dve obecné zabíjačky, v Plaveckom Podhradí a Sološnici. Z aktivít súvisiacich s tradičným obradovým kalendárom sa len v Záhorskej Vsi konala obchôdzka Troch kráľov.

Vo februári pokračovalo organizovanie plesov dospelých a detských karnevalov, ale už len v niekoľkých obciach. Rovnako to bolo aj s maškarnými plesmi a krojovými zábavami. V druhej polovici mesiaca plesy vystriedalo organizovanie fašiangových zábav. Fašiangové zábavy sa konali takmer v každej obci vo všetkých troch okresoch. Súčasťou fašiangovej zábavy na jej záver bolo obradné pochovávanie basy, znak, že sa fašiang skončil. Pochovávanie basy paroduje kresťanský obrad pohrebu, pričom tzv. rozlúčková reč je príležitosťou na žartovné komentovanie života jednotlivcov i celej obce v uplynulom roku.

Sprievod masiek, ktorý býval v minulosti súčasťou fašiangu, sa konal len v niekoľkých obciach, najmä v okrese Skalica. V okrese Malacky boli sprievody masiek len v Jablonovom, Lábe, Studienke a Záhorskej Vsi. V okrese Senica, v obciach v okolí Borského Mikuláša, bolo súčasťou fašiangov predvádzanie tanca *pod šable*. Tanec je známy v obci Dojč alebo Sekule aj pod názvom *chodenie Turkov*. V oboch prípadoch ide o kruhový tanec mládenčov, v ktorom tanečnou rekvizitou je kovová, ale častejšie drevená šabľa. Rozdiel je len v oblečení. Turci majú namiesto miestneho tradičného odevu oblečený tanečný kostým, ktorý sa skladá zvyčajne z bielej košele, červených nohavíc, červenej čiapky a červenej šerpy uviazanej krížom cez hrud'

V značnom počte obcí v okrese Senica a Skalica fašiangovej zábave predchádzala obecná zabíjačka. Pod obecnou zabíjačkou si treba predstaviť verejné zabitie a spracovanie ošípanej na tradičné zabíjačkové špeciality. Ošípanú zakúpil obecný úrad, starosta, obecné zastupiteľstvo alebo niektoré občianske združenie, najčastejšie hasiči. Finančný výťažok z predaja je príjmom obce alebo občianskeho združenia.

V marci akoby spoločenský a kultúrny život v obciach Záhoria zaspal. Za zmienku stojí azda len vynášanie Moreny v Prievaloch a Záhorskej Vsi a prinášanie tzv. letečka deťmi v obciach Dubovce, Lakšárska Nová Ves, Rohov, Jakubov a Záhorská Ves. Na pôvodne hromadne oslavovaný 8. marec – Medzinárodný deň žien si spomenuli už len v Kopčanoch a Borskom Mikuláši. Na Deň učiteľov si spomenuli len v Dubovciach.

Obdobný charakter spoločenského a kultúrneho života ako v marci bol aj v apríli. Jedinou spoločensko-kultúrnou aktivitou, ale až koncom mesiaca, bolo stávanie mája. Máj sa staval takmer vo všetkých obciach Záhoria. Súčasťou stávania mája bola zvyčajne aj neformálna zábava. Všetky obce Záhoria boli na záver 2. svetovej vojny oslobodené v apríli r. 1945. Túto udalosť si však pripomenulo len niekoľko obcí, v Borskom Mikuláši, Dubovciach, Kopčanoch a Prietrži. Medzi spoločensko-kultúrnymi aktivitami sa v tomto mesiaci po prvý raz na Záhori objavuje podujatie inšpirované americkým Juhozápadom – country fest v Lozorne.

Tak ako v apríli bolo dominantnou spoločensko-kultúrnou aktivitou stávanie mája, v máji to bola oslava Dňa matiek v druhú nedeľu v mesiaci. Nadviazalo sa tak na tradíciu založenú v 20. rokoch a obnovenú v 90. rokoch 20. storočia. V minulosti oslavovaný 1. máj – sviatok práce si pripomenulo už len niekoľko obcí (Dojč, Plavecké Podhra-

die, Jakubov a Lozorno), aj to len skôr formou recesistickej oslavy. V Sološnici si 1. máj pripomenuli kvetinovým jarmokom. Výstava kvetín spojená s veľkým kvetinovým jarmokom sa konala aj v Kátove a Lakšárskej Novej Vsi. V máji sa však otvára rybárska sezóna. V tých obciach, v katastri ktorých sa nachádza zarybnená vodná nádrž alebo majú prístup k rieke Morava, sa v tomto období otvorenie rybárskej sezóny spájalo s rybárskymi pretekmi dospelých i detí. Rybárske preteky sa konali v Prietrži, Studienke, Malých Levároch, Jakubove a Rohožníku. Hoci sa máj slávnostne staval takmer vo všetkých obciach, jeho zvalenie bolo už rutinnou záležitosťou. S hudbou sa tak stalo len vo dvoch obciach, v Podbranči a Plaveckom Petri.

Najvýznamnejším podujatím v júni bola oslava Dňa detí, pôvodne Medzinárodného dňa detí, ktorý sa slávil 1. júna. Oslavy Dňa detí sa konali takmer vo všetkých obciach Záhoria. Mali rôznu podobu, od besiedky s kultúrnym programom až po podujatie naplnené najrôznejšími zábavnými i športovými aktivitami. Mesiac jún je tiež mesiacom, v ktorom sa otvára tzv. letné obdobie hodov a hodových zábav. Prvé hody a hodové zábavy sa konali najmä v obciach okresu Skalica. Jánske ohne sa pálili len v Moravskom Sv. Jáne a Záhorskej Vsi. Koncom mesiaca sa v niektorých obciach (Kopčany, Kátov, Lopašov, Rovensko) objavila nová aktivita pre školské deti – slávnostné či skôr zábavné ukončenie školského roku.

V júli znovu ustávali spoločensko-kultúrne aktivity v obciach. Pokračovalo len konanie hodov a hodových zábav. Júl je predovšetkým mesiacom lokálnych futbalových turnajov a hasičských súťaží. Futbalové turnaje, na ktorých sa zúčastnili zvyčajne družstvá z okolitých obcí, sa konali v Popudinských Močidlanoch, Uníne, Chropove, Smrdákoch, Dojči, Moravskom Sv. Jáne, Prietrži, Hradišti pod Vrátnom, Plaveckom Mikuláši, Rohožníku a Kuchyni. V Uníne to nebol futbalový turnaj, ale súťaž v kopaní pokutových kopov. Obdobne to bolo aj s hasičskými súťažami, ktoré sa konali v Kopčanoch, Petrovej Vsi, Radimove a Koválove.

Mesiac august mal obdobnú skladbu spoločensko-kultúrnych aktivít ako mesiac júl. Pokračovalo konanie hodov a hodových zábav i hasičských súťaží. V auguste však končí obdobie tzv. letných hodov. Novou aktivitou boli súťaže vo varení, najmä guláša, ktoré sa konali najmä v obciach okresu Skalica. Obdobný charakter ako slávnostné ukončenie školského roku mala nová aktivita – rozlúčka so školskými prázdninami alebo s letom, ktorá sa konala v niektorých obciach koncom mesiaca. Výročie SNP si pripomenuli len v dvoch obciach – v Kopčanoch a Prietrži.

V septembri sa otvára obdobie tzv. jesenných hodov a hodových zábav, ktoré sa konali najmä v obciach vo východnej časti okresu Senica. Je to však tiež mesiac, v ktorom sa konalo veľa rôznorodých podujatí, ktoré nemajú väzbu na tradičné podujatia konané každoročne v priebehu roka. O nich sa však podrobnejšie zmienim v ďalšej časti článku.

Najvýznamnejším podujatím v októbri, v mesiaci úcty k starším, je organizované posedenie s dôchodcami. Posedenie sa konalo takmer vo všetkých obciach Záhoria. Hody a hodové zábavy sa konali v obciach Chropov, Lopašov a Trnovec v okrese Skalica a na Podhorí Malých Karpát, v Cerovej, Plaveckom Petri a Plaveckom Mikuláši. Len v Rohožníku a v Rohove si v októbri lampiónovým sprievodom detí obcou pripomenuli 28. október – vznik 1. ČSR.

V novembri vrcholí obdobie jesenných hodov a hodových zábav vo všetkých obciach, v ktorých sa v predchádzajúcich mesiacoch hody nekonali. Pamiatku zosnulých si spoločne pripomenuli len v dvoch obciach, v Prietrži a Záhorskej Vsi.

Mesiacu december dominovali tri spoločensko-kultúrne aktivity – mikulášsky ve-

Mapa č. 1 - Obce, v ktorých sa uskutočnil výskum

čierok organizovaný pre deti, vianočná besiedka s programom určeným buď len pre deti, alebo aj pre širšiu verejnosť a dospelých, a adventný koncert. Súčasťou mikulášskeho večierka okrem kultúrneho programu bolo aj obdarovanie detí drobnými darčekom, ktoré rozdával Mikuláš. V obciach Láb, Sekule, Lakšárska Nová Ves, Brodské a Letničie sa nekonala besiedka, ale sprievod Mikuláša a jeho družiny na koči obcou. Predpokladal som, že paralelným podujatím k mikulášskej besiedke bude vianočné posedenie. Môj predpoklad sa nepotvrdil. V mnohých obciach vo všetkých troch okresoch Záhoria bolo vianočné posedenie nahradené adventným koncertom, ktorý sa konal buď v miestnom kultúrnom dome alebo v kostole. Účinkovali v ňom zvyčajne žiaci základnej hudobnej školy, miestni hudobníci a spevácke zbory. Ako dve nové podujatia konané v decembri sa ukazuje stretnutie dôchodcov v predvianočnom ob-

dobí a spoločné vítanie Nového roka občanmi obce, ktoré má formu príhovoru starostu obce k prítomným občanom a prípitku. V niektorých obciach ho dopĺňal menší ohňostroj.

Doteraz som hovoril o dominantných podujatiach. V priebehu roka sa však vo všetkých obciach koná množstvo podujatí, ktoré sú rozptýlené tak v obciach, ako z časového hľadiska i v jednotlivých mesiacoch. Časť z nich sa viaže na termíny a podujatia tradičného kalendára a časť z nich predstavuje aktivity, ktoré možno v budúcnosti založia novú tradíciu. Zimné obdobie bolo v minulosti obdobím ochotníckych divadelných predstavení. V sledovanom období sa však uskutočnili v zimnom období, v januári len v Rohožníku a Hlbokom a v novembri v Popudinských Močidlanoch a Moravskom Sv. Jáne. Niekoľko predstavení v Rohožníku, Lozorne, Hlbokom, Moravskom Sv. Jáne sa uskutočnilo v letných mesiacoch, v máji, auguste a v septembri.

Do zimného obdobia patrí tradičná zabíjačka, ktorá bola vždy záležitosťou rodiny, príbuzenstva úzkeho okruhu priateľov. V súčasnosti sa v zimnom období stala verejným podujatím, ktoré organizuje obec alebo niektoré občianske združenie. V letných mesiacoch sa však zmenila na verejné opekanie, grilovanie alebo súťaž vo varení guláša. Ak spomínam jedlo, treba sa zmieniť aj o výstavách tradičných jedál, ale tiež slad-

kého pečiva a zákuskov. Takéto výstavy sa konali v máji v Lopašove a v júli v Plaveckom Mikuláši. V Oreskom sa konalo podujatie pod názvom Deň pece, v rámci ktorého bola výstava domáceho chleba, pečiva a zákuskov. V septembri bolo v Jablonovom podujatie nazvané Jablkové hodovanie, spojené so súťažou v pečení koláčov. Obdobné podujatie - Orechovo-slivkové dni - bolo v tom istom mesiaci v Sobotišti a tzv. erteplový / zemiakový deň v Chropove, spojený s výstavou tradičných jedál a súťažou vo varení guláša. V októbri, v Petrovej Vsi, v rámci posedenia pri dychovej hudbe bola taktiež výstava tradičných jedál. V decembri, v Sekuliach a v Uníne boli výstavy vianočného pečiva spojené s jeho predajom.

Ak spomínam jedlo, treba spomenúť aj nápoje, víno a destiláty. Devätnásť obcí z okresov Senica a Skalica tvorí regionálne združenie Vínná cesta Záhorie. Zaujímal som sa preto aj o spoločensko-kultúrne aktivity spojené s pestovaním hrozna a výrobou vína. Prvá výstava a ochutnávka nových vín sa konala už vo februári v Koválove a Prietržke. V máji sa v Prietržke, Popudinských Močidlnoch a v Radošovciach konala slávnostná omša venovaná sv. Urbanovi, patrónovi vinohradníkov. V Prietržke bola súčasne ochutnávka vín. Ďalšia ochutnávka vín bola až v auguste v Kopčanoch. V tom istom mesiaci, 10. augusta, na deň sv. Vavrince, bolo v Prietržke tradičné stavenie hory v podobe mája, symbolu, že vinohrady sú uzavreté až do oberačky. Vinobranie sa konalo v septembri len v Smrdákoch. Oberačková zábava len v Radimove, v októbri. Posledná výstava vín a sviätenie sv. martinského vína boli v novembri, vo Vrádišti. Hoci časť obcí okresov Senica a Skalica susedí s obcami okresu Myjava, ktoré sú známe produkciou kvalitných destilátov z domáceho ovocia, najmä sliviek a jabĺk, len v jednej obci na Záhorí, konkrétne v Radimove, bola v marci verejná ochutnávka páleného.

Predmetom výstav neboli len tradičné jedlá a koláče alebo vína. Vystavovalo sa aj ovocie a zelenina, drobné domáce zvieratá a hydina, dokonca aj výtvarné diela. O výstavách kvetín som sa zmienil v mesiaci máj. V septembri, prípadne aj v októbri boli výstavy ovocia a zeleniny v obciach Sobotište, Jablonica, Láb, Plavecký Mikuláš, Lakšárska Nová Ves a Brodské. Výstavy drobného domáceho zvieratstva a hydiny sa konali

Mapa č. 2 - Spoločenské aktivity politického charakteru

Mapa č. 3 - Spoločensko-kultúrne aktivity tradičného charakteru

moravskom Sv. Jáne, v septembri znovu v Rohožníku, v novembri aj v Trnovci a Jablonici, v decembri sa konal aj v Kostolišti, Záhorskej Vsi a Plaveckom Mikuláši. V lete, v júli sa v Malých Levároch, Jabloňovom a v Lakšárskej Novej Vsi konali turnaje v plážovom volejbale.

Obdobne sa organizovali aj turistické podujatia. V januári v Studienke oslávili príchod nového roku turistickým pochodom. V máji sa v Malých Levároch konal pochod k rieke Morava a v Záhorskej Vsi si pripomenuli útek L. Štúra r. 1848 z Modry, cez Jabloňové a Záhorskú Ves do Viedne. V Rohožníku bola organizovaná Míľa pre mamu. V júni sa v Plaveckom Petri konal turistický výstup na hrad Ostrý kameň a v Plaveckom Mikuláši prechod do susednej obce Doľany v okrese Trnava. Najaktívnejšie si počínali v Moravskom Sv. Jáne. V máji splavili moravskú rieku Dyje a rieku Moravu, spoločnou jazdou otvorili cyklistickú sezónu, v auguste uskutočnili cyklistickú túru do moravskej obce Tvrdonice a v septembri na vrch Javorník nachádzajúci sa na slovensko-moravských hraniciach. V Sobotišti koniec starého roku oslávili silvestrovským pochodom. K turistickým podujatiam možno voľne priradiť aj trampské dni, ktoré sa v júli konali v Cerovej a v septembri v Sološnici. Do tejto skupiny možno patrí aj Hasprunský dubák, spoločenské stretnutie hubárov v Studienke, ktoré bolo spojené s jarmokom.

v Prietrži, Podbranči a Dubovciach. V septembri sa v kostoloch v Sekuliach, Kátove, Prietržke a Popudinských Močidlanoch konalo slávnostné poďakovanie za úrodu. Za zvláštnu zmienku stojí poďakovanie v Sekuliach. Súčasťou obrady v kostole bola aj veľká mozaika zostavená z rôznych druhov ovocia a plodín. Výtvarné diela rodákov z Moravského Sv. Jána alebo v obci žijúcich výtvarníkov boli vystavené v júni a po druhý raz v októbri. Výstava fotografií bola v novembri v Sobotišti. V Petrovej Vsi a v Uníne boli v decembri vystavené adventné vence. Ľudovomelecké výrobky sa vystavovali v apríli v Podbranči.

Futbalové turnaje neboli jedinou športovou aktivitou v obciach na Záhorí. Veľmi populárne boli turnaje v stolnom tenise. Organizovali sa v priebehu takmer celého roka. Vo februári bol turnaj v Prietrži, Dubovciach a v Trnovci, v marci v Osuskom, v apríli v Koválove a Rohožníku, v auguste v Mo-

Okrem vyššie spomínaných športových aktivít treba spomenúť aj nové a nezvyklé podujatia. Na prvom mieste treba spomenúť športový triatlon, ktorý sa konal v septembri v Kuchyni. Konali sa aj motoristické podujatia, ktoré mali viac regionálny ako lokálny dosah a význam. V júni bol v Lakšárskej Novej Vsi tzv. Záhorácky Mogul Rally Cross a v Petrovej Vsi sa konala Záhorácka veterán rally. S veľkou mierou licencie možno k nim priradiť aj súťaž domácky zhotovených malých traktorov v Uníne - Unínske samohyby a v októbri stretnutie motorkárov v Plaveckom Mikuláši. Za nezvyklé podujatie možno označiť aj šachový turnaj, ktorý sa v októbri konal v Osuskom, a tiež turnaje v mariáši, v januári v Chropove, vo februári v susedných Radošovciach a v auguste v Osuskom. V Sobotišti sa konali súťaže mažoretiek, v júni mladších a v októbri starších.

Niektoré pôvodne tradičné príležitosti alebo občianske a politické oslavy sa transformovali do nových podôb. Jarmoky boli v minulosti súčasťou nielen hospodárskeho, ale i spoločenského života. V súčasnej dobe nadobudli viac spoločenský, až kultúrny charakter, na ktorom sa prezentujú najmä činnosti a výrobky tradičných remesiel. Predaj praktických vecí sa na nich dostal do úzadia. Novú podobu nadobudol v apríli veľkonočný jarmok v Lozorne a Jakubove, v júni jarmoky v Sekuliach a Moravskom Sv. Jáne, v júli v Brodskom, v novembri v Sobotišti alebo vianočné trhy v Plaveckom Mikuláši, Sološnici, Rohožníku a Moravskom Sv. Jáne. Burzy, nové formy predaja boli len dve, veľkonočná a vianočná, obe v Lakšárskej Novej Vsi.

Transformáciou prešiel aj v minulosti oslavovaný Marec - mesiac knihy. Zmenil sa na Noc v knižnici, ktorú tam strávia deti čítaním rozprávok Hansa Christiana Andersena. Bolo tak v Sološnici a v Dojči. V Jablonici sa v marci konala výstava kníh pre deti a v máji súťaž v recitácii poézie. Tradičné vyrezávanie tekvic do podoby rôznych strašidiel, ktoré bolo v minulosti súčasťou jesenných zábav detí počas šúpania kukurice, si pripomenuli v septembri v Suchohrade a v Jablňovom, v októbri vo Vrádišti a v Lábe dňom dziní / tekvic. Voľne na túto zábavu nadviazal slovenskej kultúrnej tradícii cudzí sviatok Halloween, ktorý sa v októbri konal v Jakubove a Moravskom Sv. Jáne a v novembri v Kopčanoch. Novú podobu nadobudla ďalšia jesenná zábava detí - púšťanie

Mapa č. 4 - Spoločensko-kultúrne aktivity novodobého charakteru

papierových šarkanov. V súčasnosti dostala organizovaný kolektívny a v niektorých prípadoch i súťažný charakter. V septembri takto púšťali šarkany v Chropove a v októbri v Rohožníku a Cerovej. Zmeny a inovácie sa hľadali aj v zábave. Tak v marci v Moravskom Sv. Jáne bola organizovaná tzv. pyžama párty, v máji v Kuklove teplákový ples a v novembri v Sološnici katarínska zábava taktiež v teplákoch.

Výskum zaznamenal aj aktivity, ktoré majú z časti alebo úplne cirkevný, náboženský charakter. Okrem už vyššie spomínaného poďakovania za úrodu a slávnostnej omše venovanej sv. Urbanovi, patrónovi vinohradníkov, ktorá sa konala v máji v Prietržke, Popudinských Močidlanoch a v Radošovciach, rovnako v máji bola v Rohožníku slávnostná omša na počesť sv. Floriána, patróna hasičov. Na rozhraní mája a júna sa v Lábe, Prietržke a Sekuliach konala procesia na sviatok Božieho tela. V septembri miestna farnosť v Smrdákoch a Plaveckom Mikuláši organizovala tradičnú púť do Šaštína-Stráží, k Sedembolestnej Panne Márii, patrónke Slovenska. Najviac sa miestne farnosti angažovali pri príprave adventných koncertov, ktoré sa väčšinou konali v kostoloch. Viac svetský ako cirkevný charakter mala tzv. Hubertova jazda na počesť sv. Huberta – patróna poľovníkov, ktorá sa uskutočnila v októbri v Koválove a Kopčanoch.

Ako etnológa ma zaujímali aj aktivity a podujatia, ktorých korene sú v tradičnom spôsobe života, v tradičnej kultúre. Väčšinu z nich som už spomenul v predchádzajúcich častiach. Tradičné remeselné činnosti i tradičné jedlá tvorili neoddeliteľnú súčasť viacerých podujatí, ktoré sa konali v priebehu roka v obciach Záhoria. Sviatočným či slávnostným oblečením bol pri nich zvyčajne tradičný odev. Za zmienku stojí, že vo väčšine prípadov nebola potreba jeho oblečenie organizovať, bolo to spontánne rozhodnutie. V skúmanom období sa na Záhorí konali aj podujatia, ktoré mali charakter folklorizmu a mali nadlokálny charakter. Myslím tým na prehliadky tradičného odevu, ktoré boli v Osuskom a Borskom Mikuláši a stretnutia či vystúpenia folklórnych súborov v Kuklove a Sekuliach.

Z nových spoločensko-kultúrnych aktivít, ktoré zaznamenal výskum, ma najviac zaujali dve. Prvú by bolo možno nazvať Deň / Dni obce a druhú Westernový deň. Dni obce možno charakterizovať ako miestny kultúrny festival, ktorý sa koná v jeden až dva dni a má bohatý a rôznorodý program. Program tvoria zvyčajne zábavné vystúpenia, vystúpenia tradičných i moderných hudobných skupín, rôzne súťaže vážneho i zábavného charakteru, prípadne aj výstavy a stretnutia rodákov. Takýto miestny kultúrny festival mal v júni Radošovský letný deň, v auguste sa v Záhorskej Vsi konali Dni uhorského somíca / sumca, v Lábe to boli Lábske slávnosti, v Rohožníku Obecné slávnosti, v Lozorne Kultúrne leto a v septembri v Sekuliach Sekulské remeselnícke dvory. Sekulské remeselnícke dvory sú postavené na prezentácii tradičných remesiel a tiež jedál. Napríklad v r. 2011 bolo možné navštíviť nasledovné dvory: hasičský a rezbársky dvor, sekulskú kuchyňu, krojový, cukrársky, veselý, vinársky dvor z Moravy, mäsiarsky a gurmánsky dvor, hrnčiarsky a keramický dvor, moravský dvor, farmársky, čalúnnický, stolársky a pálenícky dvor, rybársky a poľnícky dvor, detský dvor u Mařka a Kubka, zmrzlinársky a cukrársky dvor, dvor s chovom koní a pekáreň u Májovských. Charakter miestneho kultúrneho festivalu mali aj hody v Uníne a v Záhorskej Vsi. Už to nebola len návšteva kostola, odpoľudnia návšteva púťových atrakcií a večer hodovej zábavy.

V letných mesiacoch sa konali podujatia westernového, country charakteru. Základom podujatia boli ukážky jazdy na koňoch, pre deti možnosť zajazdiť si na koňoch, vystúpenie hudobných skupín s country pesničkami, ale tiež ukážky tancov či country módy, vždy v možnostiach organizátorov podujatia. V júni to bolo v Prietrži stret-

nutie chovateľov koní – Prietržský klobúk, v Radimove koncert hudobných skupín Country šopa. V auguste bolo v Hlbokom westernové popoludnie a v Kopčanoch westernový deň. Westernový deň sa v septembri konal aj v Koválovci. Westernový charakter mal aj začiatok školských prázdnin v Dubovciach. S určitou mierou licencie možno k týmto podujatiam priradiť aj Indiánsky deň v Petrovej Vsi, na ktorom sa prezentoval spôsob života severoamerických Indiánov.

*

Predmetom výskumu neboli len spoločensko-kultúrne podujatia, ale aj ich organizátori. Štatistické vyhodnotenie výskumom získaných údajov prinieslo v tomto smere nasledujúci obraz. Jednoznačne sa preukázalo, že najpočetnejším a najvýznamnejším organizátorom spoločensko-kultúrnych podujatí vo všetkých skúmaných obciach bol a je obecný úrad, zastúpený starostom, poslancami obecného zastupiteľstva, prípadne členmi kultúrnej a športovej komisie. Zvláštny prípad v tomto smere je obec Lozorno, v rámci ktorej hlavným organizátorom všetkých podujatí bolo a je Kultúrne centrum, ktorého zriaďovateľom je obecný úrad. O situácii v Lozorne je však v tomto čísle SN uverejnený osobitný príspevok.

Druhými organizátormi celoobecných spoločensko-kultúrnych podujatí v poradí, ale bez možnosti určiť poradie aj medzi nimi, boli občianske združenia miestnych hasičov, športovcov a poľovníkov. Pôvodne ide o spoločenské organizácie, ktoré v obciach pôsobili aj v minulosti, len po r. 1990 sa transformovali alebo nanovo organizovali podľa Zákona č. 83/1990 Z. z. o združovaní občanov do občianskeho združenia. Do skupiny patria aj materské školy a základné školy, spolu s občianskymi združeniami rodičov a priateľov, ktoré popri nich vyvíjajú svoju činnosť.

Treťou skupinou organizátorov spoločensko-kultúrnych podujatí v obciach sú nové, svojím obsahovým zameraním veľmi rôznorodé občianske združenia, ktoré väčšinou vznikli na základe vyššie spomínaného zákona o združovaní až koncom 20. alebo začiatkom 21. storočia. Napriek rôznorodosti zamerania tohto množstva občianskych združení pokúsím sa aspoň naznačiť okruhy ich činností a príklady aktívnych združení. Na prvom mieste by som uviedol združenia zamerané na prácu s deťmi. Takými sú Materské centrum Kvietok v Rohožníku, občianske združenia Citrónky v Jakubove, Materina dúška v Sološnici alebo Rohováčik v Rohove. Aktivity dospelých prezentuje napr. Spolok zadaných mužov a žien v Rybkách alebo občianske združenie Dobrá žena v Lopašove. Aj samotná mládež je v tomto smere aktívna, napr. HAM – Hlbocká aktívna mládež, Trampi v Cerovej. Dokonca v Jablonici, Radimove a Uníne pôsobia neformálne skupiny mládeže – prevažne chlapcov vo veku od 16 do 21 rokov nazývaných regrúti. K nim možno priradiť aj hudobníkov v Koválove, ktorí pôsobia počas roka mimo obce, ale v novembri organizujú v obci tzv. moravské hody. Do tejto skupiny patria aj rybárske spolky, napríklad v Jakubove a Záhorskej Vsi, odbory Klubu slovenských turistov, napríklad v Sobotišti alebo občianske združenie Záhoráci v pohybe v Moravskom Sv. Jáne či Jaskyniari v Plaveckom Podhradí. Početné sú združenia zamerané na motoristický alebo jazdecký šport. V mnohých obciach sú aktívni záhradkári a drobnochovatelia. Výrazný podiel na organizovaní spoločensko-kultúrnych podujatí, zvlášť tých, ktorých korene súvisia s tradičným spôsobom života a tradičnou kultúrou, majú folklórne súbory detí, mládeže i dospelých, napr. v Plaveckom Štvrtku, Kuklove, Osuskom, Prietrži, Rovensku či v Prievaloch. Pestrú činnosť vyvíja Kultúrny spolok Uhranská perla v Záhorskej Vsi. Na celoobecných podujatiach sa zúčastňujú aj miestne hudobné zoskupenia. Nielen spoločenský, ale i podnikateľský význam takýchto po-

dujatí pochopili v Malých Levároch a Kopčanoch aj podnikatelia. Podporujú ich a podieľajú sa na nich svojimi aktivitami.

Najmenšou, štvrtou skupinou sú mimovládne organizácie, ktoré majú celoslovenskú pôsobnosť. Sem patrí Únia žien Slovenska, Slovenský Červený kríž a Jednota dôchodcov Slovenska. Všetky tri organizácie pôsobia prostredníctvom svojich oblastných a miestnych spolkov alebo organizácií. Únia žien Slovenska je nástupníckou organizáciou Slovenského zväzu žien a do novembra r. 1997 pôsobila pod názvom Demokratická únia žien Slovenska. Slovenský Červený kríž je pomocná organizácia orgánov verejnej správy, ktorá pôsobí v humanitárnej oblasti a plní úlohy ustanovené medzinárodnými zmluvami a zákonom č. 460/2007 Z. z. o Slovenskom Červenom kríži. Jednota dôchodcov Slovenska je občianske združenie s celoslovenskou pôsobnosťou, ktoré pomáha pri príprave občanov na život a prácu v dôchodkovom veku.

Existuje aj piata skupina občianskych združení, ktoré svoju činnosť vyvíjajú len v úzkom kruhu svojich členov a na organizovaní celoobecných spoločensko-kultúrnych podujatí sa nepodieľajú. Tak povediac sú na nich len pasívnymi účastníkmi a divákmi.

ZÁVER

Ak zhrnieme výsledky výskumu, môžeme konštatovať, že existujú približne tri vrstvy spoločensko-kultúrnych podujatí. Prvú vrstvu predstavujú podujatia, ktorých korene sú v tradičnom spôsobe života, v tradičných obradových príležitostiach. Druhú vrstvu predstavujú podujatia, pôvodne ústredne organizované občianske a politické oslavy a činnosti, ktoré sa transformovali do nových podôb, najmä do podoby zábavných a rekreačných podujatí a ktoré majú snahu vytvoriť novú tradíciu. Tretiu vrstvu predstavujú podujatia, ktoré sú svojím charakterom nové či nášmu kultúrnemu prostrediu dokonca cudzie, ale spoločenstvo obce ich akceptuje.

Z hľadiska času konania spoločensko-kultúrnych podujatí ich termíny v podstate dodržiavajú tradičný kalendár a súčasne rozdeľujú mesiace roka na aktívne a menej aktívne. K aktívnym mesiacom patrí január, február, máj, jún a december. V týchto mesiacoch sa uskutočňuje najviac podujatí. Mesiace marec, apríl, júl, august, september, október a november patria medzi menej aktívne mesiace. V nich sa koná menej spoločensko-kultúrnych podujatí.

Rovnako ako spoločensko-kultúrne aktivity, aj ich organizátorov možno na základe ich podielu na organizovaní spoločensko-kultúrnych aktivít rozdeliť do viacerých skupín. Najpočetnejším a najvýznamnejším organizátorom spoločensko-kultúrnych podujatí vo všetkých skúmaných obciach bol a je obecný úrad, zastúpený starostom, poslancami obecného zastupiteľstva, prípadne členmi kultúrnej a športovej komisie.

Druhými organizátormi v poradí, ale bez možnosti určiť poradie aj medzi nimi, boli občianske združenia miestnych hasičov, športovcov a poľovníkov. Ide vlastne o spoločenské organizácie, ktoré v obciach pôsobili aj v minulosti, ale po r. 1990 sa transformovali alebo nanovo organizovali do občianskeho združenia. Do tejto skupiny patria aj materské školy a základné školy, spolu s občianskymi združeniami rodičov a priateľov.

Tretou skupinou organizátorov sú väčšinou nové, svojím obsahovým zameraním veľmi rôznorodé občianske združenia, ktoré vznikli na základe spomínaného zákona o združovaní občanov až koncom 20. alebo začiatkom 21. storočia. Sem patria združenia zamerané na prácu s deťmi a podporu rôznych, najmä kultúrnych aktivít dospe-

ých; folklórne súbory a hudobné zoskupenia; odbory Klubu slovenských turistov; motoristické a jazdecké športové združenia; rybárske spolky; záhradkári a drobnochovatelia; v niekoľkých prípadoch aj neformálne skupiny mládeže, tzv. regrúti, či dokonca aj miestni podnikatelia.

Štvrtou, počtom najmenšou skupinou sú mimovládne organizácie, Únia žien Slovenska, Slovenský Červený kríž a Jednota dôchodcov Slovenska, ktoré majú celoslovenskú pôsobnosť a pôsobia prostredníctvom oblastných a miestnych spolkov alebo organizácií.

Piatou, počtom pomerne rozsiahlou skupinou občianskych združení, sú združenia, ktoré svoju činnosť vyvíjajú len v úzkom kruhu svojich členov a na organizovaní celooberných spoločensko-kultúrnych podujatí sa nepodieľajú.

LITERATÚRA

Falťanová, L. (2011). Rola občianskych združení v endogénnom rozvoji malých sídiel. In: Falťan, L. Strussová, M. Kostlán, E. Fal-

ťanová, A. Sopiřová. *Malé vidiecke sídla na Slovensku začiatkom 21. storočia*. Bratislava: Sociologický ústav SAV, 189-226.

O AUTOROVI

MOJMÍR BENŽA (* 1941, Senica) absolvent etnológie na Univerzite Karlovej v Prahe, v r. 1964 – 1980 pracovník Slovenského národného múzea v Martine. V r. 1980 – 2012 pôsobil v Ústave etnológie SAV. V r. 1989 – 1996 externe prednášal na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, v r. 1998 – 2005 na Filozofickej fakulte Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave. Vo svojej vedeckej činnosti sa venoval tradičnej materiálnej kultúre, najmä odevu. Zaujímal sa tiež o politicko-právne postavenie etnických menšín na Slovensku a spôsob života slovenských menšín žijúcich v štátoch strednej a južnej Európy. Autor šiestich a spoluautor trinástich knižných prác. Podieľal sa na najvýznamnejších projektoch etnologickej vedy na Slovensku, uskutočňovaných v poslednej štvrtine 20. a začiatkom 21. storočia, z ktorých mnohé získali najvyššie vedecké ocenenia – Národnú cenu za vedu (1991), Cenu SAV (1995 a 2000). Jeho odborná činnosť i verejná činnosť bola taktiež viackrát ocenená – Poctou Ministra kultúry Slovenskej republiky (1998) a Cenou Andreja Kmeťa (2011).